

Magyar nyelv és irodalom

A tanulmányt készítette: Kerber Zoltán

I. Bevezetés:

Az elemzés célja, hogy az általános- és középiskolai nyelvtan és irodalom tankönyvek vizsgálatával, illetve a vizsgálati szempontok meghatározásával, részletes kidolgozásával olyan indikátor-rendszert dolgozzon ki, ami jól működhet a tankönyvek vizsgálatakor, annak meghatározásakor, hogy egy-egy tankönyv korszerű tanítási-tanulási stratégiák alapján építkezik-e. Az elemzés véletlenszerűen kiválasztott három-három általános- és középiskolai irodalom és magyar nyelv tankönyveket vizsgál egy-egy kiválasztott tananyagegységen keresztül.

Előzetesen azonban szükséges néhány fontos megjegyzést tennünk vizsgálatunk korlátait illetően:

1. *A tanulmány tartalmi kérdésekkel csak érintőlegesen foglalkozik, most nem tekinti tárgyának a magyar irodalom és nyelvtan tantárgy körébe tartozó vagy tartozható ismeretanyagok bírálatát, illetve annak meghatározását, hogy mi tekinthető korszerű tematikának. Ugyanakkor bizonyos esetekben ez szorosan összefügg metodikai kérdésekkel is - például irodalomtörténet és műértelmezés aránya a tankönyvben vagy leíró nyelvtani tananyag és kommunikációs gyakorlatok aránya stb. - ilyenkor természetesen nem lehet eltekinteni tőle. Azt azonban le kell szögeznünk, hogy ez a szempont most nem elsődleges.*
2. *Fontos azonban tisztázni az indikátorokkal kapcsolatos módszertani problémákat is. A humán tudományokra alkalmazott minden egzakt mérési formát csak óvatosan, több szempont együttes figyelembevételével alkalmazhatunk. Meghatározhatóak természetesen olyan mutatók, amelyek*

fontos, jelentős pontokat mutatnak meg az elemzésben, ugyanakkor számtalan olyan szubjektív szempont is létezik, amely felülírja, arányaiban eltolja vagy teljesen megváltoztathatja ezek értelmezhetőségét. Például az összehasonlításban egy adott tananyagrészt remek mutatókkal rendelkező – pl. sok, jól használható illusztráció, elmélyítést segítő feladat található benne –, ugyanakkor a tananyagrészt tartalmi hangsúlyai, vonatkozásai (elemzések, értelmezései, hangsúlyai pl.) vitathatóak. Ilyenkor hiába rendelkezik jó mutatókkal. Az is *fontos, hogy az indikátorrendszer több összefüggő szempont vizsgálatából áll össze*. Minél több szempontot vizsgálunk együtt, annál pontosabb kép rajzolható ki a tankönyvről. A tanulmány felvázol egy olyan indikátor-struktúrát, amellyel bizonyos vonatkozások jól mérhetők, számszerűsíthetők, s így összehasonlíthatók lesznek, ugyanakkor mindig tekintettel kell lenni arra, hogy e számok, adatok csak a szöveges értékeléssel – ami mindenképpen szubjektív – tekinthetők teljesnek.

3. Fontos meghatározni, hogy *a tanulmány csak a tankönyvekkel foglalkozik, a munkafüzetekkel nem*. A munkafüzet más műfaj, más a funkciója, a kettő nem keverhető össze, bár a mai tankönyvpiacra ez gyakran megtörténik. A tankönyvi feladatok célja nem azonos a munkafüzet feladatának céljával és szerepével. A tankönyvben lévő feladatok célja, hogy a tanulás, a megértés és gondolkodás folyamatát segítsék. Így a feladatok szoros részei a tankönyvi szövegnek, nem választhatók el tőle. Egy adott tankönyv feladatnélküliségét nem menti az, hogy tartozik hozzá esetleg munkafüzet.

A következő két táblázat áttekinti, hogy milyen szempontok vehetők fel a tankönyvi vizsgálatban, s ezek mennyiben és milyen módon használhatók és értelmezhetők. Hogyan lehetséges ezeket a szempontokat indikátorokban megjeleníteni és melyek lehetnek ezek.

A vizsgálat célja, hogy a kiválasztott szempontokhoz tartozó indikátorokat teszteljük, azaz a tankönyveket is vizsgáljuk és az indikátorok működését és használhatóságát is. Reméljük, hogy ezzel segítséget nyújthatunk a tankönyvbírálati rendszer újragondolásában, egységesítésében.

II. A tankönyvek elemzését segítő szempontrendszer, illetve a hozzájuk tartozó problémalisták

A következő táblázat azokat az általános szempontokat tartalmazza, amelyek szerint vizsgálni érdemes a tankönyveket. A szürkével besatírozott szempontok szerepelnek majd az elemzésben.

1. táblázat: A tankönyvek elemzésének szempontrendszere 1.

Magyar nyelv és irodalom					
Problémák	Nem tükrözik a megváltozott társadalmi igényeket.	Elavult tanítási és tanulási stratégiát közvetítenek.	Nem érvényesül bennük a tanulói nézőpont.	Nem segítik eléggé a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást.	Inkább szakkönyvek, mint tankönyvek.
Miként jelentkezik ez a probléma az adott tantárgyban?	A) Az irodalom szerepe megváltozott a társadalomban, vesztett presztízséből, az olvasási kedv felkeltése nem elsődleges a tankönyvekben.	A) A tankönyvi leckék belső struktúrája és tartalma nem épít a korszerű tanulás módszertani elvekre és megoldásokra. Nem adnak megfelelő segítséget ahhoz, hogy a	A) A tankönyvi szövegek tartalma nincs kellő módon kifejtve. Sok olyan állítás és információ található bennük, amelyek megértése kellő előismeret nélkül gondot okozhat a tanulóknak. A	A) A tankönyvek nem adnak elég ösztönzést ahhoz, hogy a tanulók megbeszéljék egymással azt, amit a témáról már előzetes tudnak és gondolnak.	A) Főleg az irodalomtankönyvek alapvetően <i>tudáskínáló</i> szövegek, ez erős tanulási motivációt igényel, közben az élményszerzésre és -átadásra nem helyeznek

	<p>B) Elektronikus tömegkommunikáció megváltoztatta a szabadidő eltöltés struktúráját. Irodalomból az elmélyült olvasás és szövegértés technikáit kellene megtanítani. A kommunikációs képességek fejlesztése során is reagálni kell erre a jelenségre.</p> <p>Intertextualitás és hipertextualitás jelentősége megnőtt.</p> <p>C) A tömegkultúra hatására való reagálás hiányzik a tankönyvekből, a magaskultúrához való viszony nem tisztázott a könyvekben.</p> <p>D) Az <i>Internet</i>, <i>multimédia</i> mint lehetséges tanulási forrás nem jelenik meg a</p>	<p>tanórai és az otthoni tanulás között hatékony munkamegosztás alakuljon ki.</p> <p>B) Az irodalomtanítás koncepciói körüli bizonytalanságok a tankönyvek jó részét arra ösztönzik, hogy az irodalmi kánon átadását helyezzék az előtérbe a tanítás során kronológiai rendben, irodalomtörténeti ismeretekkel, művek egyolvasatú értelmezésének leírásával.</p> <p>A nyelvtan tankönyvek a leíró grammatika rendszerét követik, a modern nyelvszemlélet, kommunikációelmélet tanulságai alig jelennek meg. (Kivétel: szövegtan)</p>	<p>szerző nem érzékeli, hogy ezek az ismeretek nem magától értetődők a tanulók számára.</p> <p>B) A problémák megértésének folyamata általában nincs lépésekre bontva. (kivételek már találhatóak, de nem általános)</p> <p>C) Nem hívja fel a tankönyv a figyelmet az irodalmi művek és grammatikai problémák megértése szempontjából kritikus részekre és körülményekre.</p> <p>D) A tankönyvek általában nem építenek a diákok nyelvi kompetenciáira, korlátaira.</p>	<p>B) Nem adnak lehetőséget arra, hogy a tanulók már az új ismeretek megszerzése során is aktív szerepet kapjanak, e helyett leckéket, megtanulandó metaszövegeket kell elsajátítaniuk.</p> <p>C) Nem adnak megfelelő segítséget ahhoz, hogy a tanuló kapcsolatokat találjon a tanultak és a saját olvasási és nyelvi, kommunikációs élményei között.</p> <p>D) Nem adnak elég, következetesen végiggondolt támpontot ahhoz, hogy a tanulók az olvasottakra folyamatosan reflektáljanak, illetve, hogy az új információkat</p>	<p>hangsúlyt.</p> <p>B) Nem tankönyvként, hanem szakkönyvként, kézikönyvként, lexikonként működnek.</p> <p>C) A tankönyvekben <i>élménykínáló</i> szövegek ritkán fordulnak elő, ezzel szemben a szerzők számos kiegészítő információval látják el a tanulókat, melyek sok esetben még tovább terhelik az amúgy is túlszűfolt tankönyveket.</p>
--	--	--	--	--	---

	<p>tankönyvekben.</p>	<p>C) A tankönyvi leckék az ötféle tanítási stratégia közül (<i>ismeretátadó, elbeszélő, munkáltató, problémamegoldó, projekt-tanítás</i>) csak az első kettőhöz biztosítanak megfelelő feltételeket.</p> <p>D) A tankönyvi kérdések általában csak az ismeretek, irodalmi művek, grammatikai fogalmak felidézését s nem azok továbbgondolását és alkalmazását igénylik a tanulóktól.</p> <p>E) A tankönyvi feladatok általában csak összetett kérdések, s nem új összefüggést eredményező cselekvéssort</p>	<p>E) A tanulók irodalmi és nyelvi érdeklődését általában nem építik be a tankönyvek szövegébe.</p> <p>F, Az irodalom tanításához nagyon sok kultúrtörténeti, történelmi és egyéb művészeti területekkel kapcsolatos ismeretet is szükséges, ezeket nagyon gyakran adottnak veszik a tankönyvek, holott a diákok nem rendelkeznek ezekkel az ismeretekkel, illetve nem tudják összekötni a más tantárgyak keretében tanultakat.</p>	<p>a korábbi ismereteivel összekapcsolják.</p> <p>E) Nem segítik elő, hogy az ismeretek megértése szempontjából fontos összefüggések világosan kiderüljenek a tanulók számára. A különböző tankönyvi kiemelések rendszere nem egységes tankönyveken belül sem.</p>	
--	-----------------------	--	---	--	--

		kezdeményeznek.			
Mit érdemes tüzetesen megvizsgálni a probléma feltárása érdekében?	<p>A) Mennyire keltik fel a tankönyvek az olvasási kedvet? Reagálnak-e az irodalom megváltozott funkciójára?</p> <p>B) Mennyire próbálja az irodalmi kánont szűkíteni, illetve mennyire épít az elmélyült szövegértelmezésre? A kommunikációs képességek fejlesztésekor reagál-e az új helyzetre? Utal-e az intertextuális összefüggésekre?</p> <p>C) Beemel-e a tankönyv a diákok körében népszerű műveket, melyek akár a populáris kultúra részét képezik?</p>	<p>A) Ad-e ösztönzést a tankönyv ahhoz, hogy a tanulók megbeszéljék egymással azt, amit a témáról már előzetes tudnak és gondolnak?</p> <p>Ad-e segítséget a tankönyv ahhoz, hogy a tanuló kapcsolatokat találjon a tanultak és a saját tapasztalatai, élményei között?</p> <p>Milyen módon segíti elő a tankönyv azt, hogy az ismeretek megértése szempontjából fontos összefüggések világosan kiderüljenek a tanulók számára?</p> <p>Lehetőséget ad-e a tankönyv arra, hogy a tanulók már az új ismeretek megszerzése</p>	<p>A) Az implicit információkat és összefüggéseket tartalmazó mondatok a tankönyvi szövegekben.</p> <p>B) Hogyan segíti elő a tankönyv a tankönyv a problémák lépésről-lépésre történő megértését?</p> <p>C) A megértés szempontjából kritikus részeket kiemelten kezeli-e a tankönyv?</p> <p>D-E) Megszólítja-e a tankönyv szerzője közvetlenül a tanulókat? Milyen jellegű információt és segítséget ad ilyenkor a szerző?</p>	<p>A)-D) A tankönyvi kérdések és feladatok jellege és fajtái.</p> <p>E) A tankönyvekben lévő információkat tömören összegző szöveges és vizuális tankönyvi elemek száma és fajtái. Kiemelés típusok mennyire egységesek?</p>	<p>A) és C) A tankönyvi szövegek vizsgálata funkciójuk szerint: élménykínáló? információkínáló? tudáskínáló? Kiegészítő tudásanyag aránya, elkülönítése milyen?</p> <p>B) Milyen strukturális elemek bizonyítják, hogy szakkönyvekről van szó?</p>

	<p>D) Milyen módon és milyen gyakran hívja fel a tankönyv a figyelmet az Internet használatának a lehetőségére?</p>	<p>során is aktív szerepet kapjanak? Ahhoz, hogy az ismeretszerzés is önálló tanulói feladatokon keresztül történhessen meg.</p> <p>Kap-e ösztönzést a tanuló arra, hogy az új információkat a korábbi ismereteivel összekapcsolja?</p> <p>Vannak-e olyan feladatok a tankönyvben, amelyeket érdemes csoportmunkában elvégezniük a tanulóknak?</p> <p>A kérdések és feladatok érdekesek-e a tanulók számára? Az ismeretek pusztá felidézését vagy azok továbbgondolását és alkalmazását igénylik-e inkább?</p> <p>B) Milyen irodalomtanítási koncepciót követ a</p>			
--	---	---	--	--	--

		<p>tankönyv? Mennyire következetes ebben? Mennyire tágan értelmezi az irodalmi kánont? Kizárólagos-e a kronológiai szempont? Milyen módon tanítja a grammatikai rendszert, mennyire épít a nyelvtudomány korszerű eredményeire?</p> <p>C) A tankönyvek szövegei milyen tanulási módszert helyeznek előtérbe?</p> <p>D)-E) A tankönyvi kérdések és feladatok miként tipizálhatók? A kérdések és feladatok hány %-a igényel többet a tanulóktól, mint az ismeretek puszta felidézését?</p>			
<p>Melyek a vizsgálatra kiválasztott</p>	<p>Irodalom tankönyvsorozatok:</p>				

<p>tankönyvek?</p>	<p><u>Általános iskola:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Cserhalmi Zsuzsa: Irodalom 6. Bp. Korona Kiadó - Balog József: Magyar irodalom a 6. osztály számára, Celldömölk, Apáczai Kiadó - Széplaki György-Vilcsek Béla: Világjáró, 6. osztályos irodalomtankönyv, Bp. Dinasztia Kiadó <p><u>Középiskola:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Domonkos Péter: Irodalom I. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Mohácsy Károly: Irodalom 9. Bp. Krónika Nova Kiadó - Diószegi Endre – Fábián Márton: Irodalom 9. Bp. Krónika Nova Kiadó <p>Nyelvtan tankönyvsorozatok:</p> <p><u>Általános iskola:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv az 5-6. évfolyam számára, Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Takács Etel: A magyar nyelv könyve 5-6. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Adamikné Dr. Jászó Anna – dr. Fercsik Erzsébet: Édes anyanyelvünk 6. évfolyamos tanulók számára, Bp. Dinasztia Tankönyvkiadó <p><u>Középiskola:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 9-10. évfolyam számára, Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Honti Mária – Jobbágyiné András Katalin: Magyar nyelv a gimnázium I. osztálya számára, Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 10. évfolyama számára, Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó
--------------------	---

Miként történik a mintavétel a tankönyvekből?	A)-D) A tankönyvek egészére kiterjed a vizsgálat.	A)-B) Mind az irodalom, mind a nyelvtan tankönyvekben általános- és középiskolában egy-egy azonos tananyagrészt kiválasztása.	A)-E) Mind az irodalom, mind a nyelvtan tankönyvekben általános- és középiskolában egy-egy azonos tananyagrészt kiválasztása.	A)-E) Mind az irodalom, mind a nyelvtan tankönyvekben általános- és középiskolában egy-egy azonos tananyagrészt kiválasztása.	A)-C) Mind az irodalom, mind a nyelvtan tankönyvekben általános- és középiskolában egy-egy azonos tananyagrészt kiválasztása.
Miként történik a mérés vagy adatgyűjtés?	<p>A) Az olvasási kedvet felkeltő feladatok vizsgálata.</p> <p>B) Mennyi időt szán az egyes művek, grammatikai, kommunikációs problémák megtanítására, mennyire segíti elő az elmélyült tudást? Az intertextuális kapcsolatokra utalások keresése.</p> <p>C) Hány utalás található a gyerekek saját olvasmányélményére?</p>	<p>A) A kérdéssor alapján történő információgyűjtés.</p> <p>B) –C) Azoknak a tankönyvi elemeknek és megoldásoknak a kigyűjtése, amelyek elősegítik a tankönyvek a munkáltató, a problémamegoldó és a projekt-tanítást?</p> <p>D)-E) A kérdések és feladatok típusok szerinti kigyűjtése és megszámlálása.</p>	<p>A) A megértés szempontjából gondot okozó mondatok kigyűjtése a maguk szöveggörnyezetével együtt.</p> <p>A gondot okozó mondatok megszámlálása</p> <p>B) –C) A tankönyvi leckék belső tartalmának analizálása és elemzése a vizsgálati szempont alapján.</p> <p>D)-E) Tanulókat közvetlenül megszólító részek kigyűjtése a tankönyvi szövegekből.</p>	<p>A)-D) A tankönyvi kérdések azonosítása és csoportosítása aszerint, hogy melyek adnak módot az előzetes megbeszélésre, az önálló ismeretszerzésre, a tanulói tapasztalatok felhasználására, az önálló reflektálásra, a korábbi ismeretek alkalmazására.</p> <p>E) A tankönyvi elemek analizálása és elemzése a vizsgálati szempont alapján</p>	<p>A)-C) A különböző funkciójú szövegek közötti belső arányok megállapítása.</p>

	D) Az Internetre, multimédiára vonatkozó utalások megszámlálása.				
Mik lesznek a vizsgálat és elemzés produktumai	A, Számszerű adatok az egyes szempontok érvényesüléséről B, Kiválasztott tankönyvi szövegrészek különböző szempontok igazolására C, Elemző tanulmány				

2. táblázat: A tankönyvek elemzésének szempontrendszere 2.

Problémák	Túl sokat markolnak az ismeretekből	A fogalmi rendszerük és a tevékenységrendszerük esetleges	A szövegezésük nehezen érthető és nehezen tanulható	Az illusztrációk alkalmazása nem elég tudatos és hatékony
Miként jelentkezik ez a probléma az adott tantárgyban?	A, A kronológiai rendben történő irodalomtanítás Magyarországon a világirodalom és a magyar irodalom részletes oktatását egyaránt jelenti. Ez azt jelenti, hogy nagyon nagy mennyiségű anyagot, irodalmi művet és alkotói életrajzot kell elsajátítani a tanulónak. B, A szövegek nagyon sok	A, Az irodalomtörténet és –elmélet fogalmait rázúdítja a tanulóra, nem épülnek egymásra a fogalmak B, Gyakorlatilag azonnal szükség van minden fogalom és szakszó ismeretére, melynek nagy részét adottnak veszik a tankönyvek a hétköznapi nyelvből, ez pedig nagyon	A, A különböző tudományterületek és fogalomkörök érintkezése folytán a tankönyvi szövegek megértése nagyon gyakran okoz komoly gondot. B, Ugyanezért nagyon sok a szakszó C, a tárgyak jellegéből következik, hogy nagyon sok az elvont jelentésű	A, az irodalom tantárgy tanításában nagyon sokféle illusztráció képzelhető el, ebből a tankönyvek szinte csak a társművészetek egy-egy alkotásának bemutatásával vagy másik mű szemelvényének bemutatásával élnek. A megértést segítő illusztrációk gyakorlatilag

	<p>nevet, adatot, évszámot , fogalmat tartalmaznak, továbbá rengeteg történelmi, kultúrtörténeti és egyéb tudományterületről való fogalmakat, ismereteket is.</p> <p>C, Nincs kidolgozva sem metodikailag, sem elméletileg a legtöbb tankönyvben, hogy milyen elvek szerint közelít egy-egy mű megértéséhez, s ez komoly fogalmi és tartalmi zavarokat idéz elő (pl. írói életrajz kontra műelemzés?)</p> <p>D, pl. a 7. és a 10. osztályban ugyanolyan képességeket kíván a gyermektől, hiszen az irodalomtörténetben való kronologikus előrehaladás nem teszi lehetővé a műértő képességek</p>	<p>sok problémát okoz C, nem válnak el egymástól az elméleti tevékenységek és a műértelmezés gyakorlatibb tevékenységei és fogalmai</p> <p>D, A kronológiai szemlélethez képest esetlegesen tűnik a műelemzés bármely más szempontja</p> <p>E, A hagyományos nyelvészet kategóriáit nagyon széles spektrumban sajátíttatja el a tanulóval, tekintet nélkül annak használhatóságára, illetve hasznára. A tanuló számára beláthatatlan az, hogy ennek haszna van például a megértésben, sikerül a tankönyvek nagy részének a teljes öncélúság látszatát keltetni.</p>	<p>főnév is</p> <p>D, A fogalmak nem építenek egymásra</p> <p>E, Időnként nagyon bonyolult szövegrészek kerülnek a tankönyvekbe – átemelve szakirodalmakból – a diákok számára nehezen értelmezhetően. Így egy-egy rész gyakran strukturálatlan, az elméleti és a gyakorlati rész aránya esetleges, érthetetlen, hogy bizonyos témák miért csak a gyakorlati blokkban jelennek meg stb.</p> <p>F, Gyakran egy-egy mondaton belül is több tudományterület tartalmi és fogalmai keverednek – pl. irodalomelmélet és kultúrtörténet - , ezt a diákok nehezen értik, és elsajátítani sem tudják,</p>	<p>teljesen hiányoznak.</p> <p>B, Egy-egy illusztráció megértése technikailag is nehézséget okozhat, mert nem alakul ki a tanulóknak erre jártasság</p> <p>C, Mivel kevés az illusztráció, így megjelenésük esetleges, átgondolatlan is, így nem elég hatékonyak</p> <p>D, Nem kapcsolódik hozzájuk elegendő kérdés és feladat</p>
--	---	---	--	--

	<p>egymásra építését. E, A leíró nyelvtan fogalomrendszerének és a modern nyelvészet egy-egy megjelenő területének nincs meg a szemléleti és fogalmi elválasztása, annak érzékeltetése, hogy egészen más szemléletet kíván a gyermektől F, Hiányzik a nyelvészeti fogalomrendszer alkalmazása az elemzési gyakorlatra.</p>	<p>F, Sajnos szinte teljesen hiányzik a modern tudományszemlélet fogalomrendszere, de ha mégis megjelenik, keveredik a hagyományossal G, A kommunikációelmélet egyes területei teljesen esetlegesen, és teljesen bizonytalan súllyal jelennek meg, fogalmi sok esetben tisztázatlanok H, A fogalmi tisztázatlanság nem ad segítséget a kommunikációs gyakorlatok megoldásában, itt leginkább csak a hétköznapi tapasztalataikhoz tudnak visszanyúlni a diákok, vagyis az elméleti háttér és a gyakorlat teljesen</p>	<p>maximum „bemagolják” G, A nyelvtudomány fogalomrendszere nagyon speciális, hiányzik a fogalmak magyarázata, egy-egy definíció nem elég a megértéshez H, A szövegek szerkezet és mondatszerkezete egyaránt nehéz, nehezen érthető és nehezen tanulható, mert a tudomány tradícióihoz igazodik nem pedig tanulók életkorához és mentális szintjéhez.</p>	
--	--	--	---	--

		<p>szétválík mind a kommunikációban, mind pedig az irodalmi művek értelmezése során, s ez az oktatás sikertelenségének egyik legfontosabb oka</p> <p>I, A fogalmak nagy részét már ismertként használják, nem definiálják a tankönyvszerzők</p> <p>J, Az irodalmi és nyelvtani feladatok esetlegesek, mind tartalmi, mind fogalomhasználati szempontból</p>		
<p>Mit érdemes tüzetesen megvizsgálni a probléma feltárása érdekében?</p>	<p>A, Egy-egy tananyagrészt milyen mennyiségű és mélységű információt tartalmaz.</p> <p>B, Mennyire képes ezeket megtanítani a tanulónak</p> <p>C, Képes-e úgy adagolni az adatokat, hogy az érzékelhető legyen</p>	<p>A, Mennyire képes kezelni az új fogalmakat a tankönyv</p> <p>B, Képes-e koherens egységben láttatni a fogalmakat és szakszavakat a tankönyv</p> <p>C, Képes-e az interdiszciplináris</p>	<p>A, Mik a tankönyv szövegének legfőbb jellemezői</p> <p>B, Hogyan használja a szakszavakat a tankönyv</p> <p>C, Áttekinthető szerkezetű-e</p> <p>D, Alkalmas-e arra, hogy a tanuló érdeklődését</p>	<p>A, Tartalmaznak-e érdemi illusztrációt a tankönyvek, ha igen, akkor mennyit?</p> <p>B, Milyen típusú illusztrációkat tartalmaz a tankönyv?</p> <p>C, Mire használja az illusztrációkat a szerző?</p> <p>D, Milyen típusú tanítási,</p>

	<p>D, Vannak-e feladatok, nem ismeretközlő, hanem más személyre szabott technikák a tankönyvben annak érdekében, hogy a tanuló képes legyen az aktív részvételre a munkában</p> <p>E, A feladatok figyelembe veszik-e azokat a kritikus pontjait a tananyagrészek, amelyek a tanulónak a legtöbb nehézséget okozhatják</p> <p>F, A számonkérésben igényli-e és preferálja-e a valódi megértést, továbbgondolást, alkalmazást</p> <p>G, Képes-e a tankönyv koherens rendbe foglalni az ismereteket</p> <p>H, Épít-e egy-egy tananyag az előzőekben elsajátított fogalmakra</p>	<p>fogalmak helyes bevezetésére</p> <p>D, Feladatai alkalmasak-e a megértés elősegítésére</p> <p>E, Alkalmas-e arra, hogy a tanulót segítse a további kitekintésben, tájékozódásban</p> <p>F, Kapcsolódik-e a tevékenységrendszer a tényleges tartalomhoz</p>	<p>felkeltse</p> <p>F, Milyen hosszú és mennyire összetett (mellérendelések, alárendelések) mondatokat tartalmaz.</p>	<p>tanulási eljárásokat követelnek meg az illusztrációk?</p> <p>E, Mennyire áttekinthetők, jól értelmezhetők, egyértelműek?</p> <p>F, Esztétikai szempontok</p>
--	---	---	---	---

	<p>I, Ad-e arra lehetőséget, hogy a tanuló kapcsolatot találjon a tanultak és saját élményei között</p> <p>J, Igényli-e a továbbgondolást és az ismeretek alkalmazását</p>			
<p>Melyek a vizsgálatra kiválasztott tankönyvek?</p>	<p>Irodalom tankönyvsorozatok:</p> <p><u>Általános iskola:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Cserhalmi Zsuzsa: Irodalom 6. Bp. Korona Kiadó - Balog József: Magyar irodalom a 6. osztály számára, Celldömölk, Apáczai Kiadó - Széplaki György-Vilcsek Béla: Világjáró, 6. osztályos irodalomtankönyv, Bp. Dinasztia Kiadó <p><u>Középiskola:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Domonkos Péter: Irodalom I. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Mohácsy Károly: Irodalom 9. Bp. Krónika Nova Kiadó - Diószegi Endre – Fábíán Márton: Irodalom 9. Bp. Krónika Nova Kiadó <p>Nyelvtan tankönyvsorozatok:</p> <p><u>Általános iskola:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv az 5-6. évfolyam számára, Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó 			

	<ul style="list-style-type: none"> - Takács Etel: A magyar nyelv könyve 5-6. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Adamikné Dr. Jászó Anna – dr. Fercsik Erzsébet: Édes anyanyelvünk 6. évfolyamos tanulók számára, Bp. Dinasztia Tankönyvkiadó <p><u>Középiskola:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 9-10. évfolyam számára, Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Honti Mária – Jobbágyiné András Katalin: Magyar nyelv a gimnázium I. osztálya számára, Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó - Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 10. évfolyama számára, Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó 			
Miként történik a mintavétel a tankönyvekből?	A)-B) Mind az irodalom, mind a nyelvtan tankönyvekben általános- és középiskolában egy-egy azonos tananyagrészt kiválasztása.	A)-B) Mind az irodalom, mind a nyelvtan tankönyvekben általános- és középiskolában egy-egy azonos tananyagrészt kiválasztása.	A)-B) Mind az irodalom, mind a nyelvtan tankönyvekben általános- és középiskolában egy-egy azonos tananyagrészt kiválasztása.	A)-B) Mind az irodalom, mind a nyelvtan tankönyvekben általános- és középiskolában egy-egy azonos tananyagrészt kiválasztása.
Miként történik a mérés vagy adatgyűjtés?	A, Összesen hány alkotó és mű szerepel egy-egy tankönyvben B, Mekkora terjedelmet szán egy-egy említett alkotóra és műre a tankönyv C, Egy-egy	Szoros összefüggésben kell és lehet csak vizsgálni az előző szemponttal: A, Hány fogalmat, szakszót használ egy-egy tananyagrészt B, Ezek közül hányat és milyen mélységben	A, Mekkora egységekre bomlanak a tankönyv szövegei B, Világos, áttekinthető-e a szerkezetük C, Milyen hosszú mondatokból, mennyire bonyolult épülnek fel a	A, Milyen az illusztrációk aránya az ismeretközlő szövegekhez képest? B, Milyen típusú illusztrációkat tartalmaz egy-egy tananyagrészt? C, Mennyire szervesen épül be a tananyagrésztbe

	<p>tananyagrészen belül hány tudományterület elemei keverednek D, Hány olyan utalást tartalmaz, amely más előzetes tudásokat igényel E, Amennyiben ezek az irodalom tantárgy keretébe tartoznak, megtanította-e korábban ezeket a tankönyv F, Amennyiben más tantárgy kereteibe tartoznak, tanulta-e már a diák, kell-e ismernie ezeket az adottnak vett ismeretelemeket G, Hány adatot és új fogalmat tartalmaz egy- egy tananyagrész H, Egy-egy irodalmi mű elemzésekor élettapasztalatokra, bizonyos önismeretre, stb. is szükség van. Ad-e ezek megbeszélésére,</p>	<p>magyaráz C, Az ismertnek vetteket elmagyarázta-e a korábbi tananyagrészekben D, A más tudományterületről átvett fogalmaknál jelzi-e, hogy honnan valók, és hogy hol és hogyan tud utánanézni a diák E, Szán-e időt a fogalmak rendszerezésére F, Kapcsolódnak-e feladatok, gyakorlatok egy-egy új fogalomhoz G, A műértelmezési feladatok kapcsolódnak-e valamilyen módon a bevezetett új fogalmakhoz H, , Képes-e a tankönyv által használt fogalomrendszer az ötféle tanítási stratégia közül (ismeretátadó, elbeszélő, munkáltató, problémamegoldó,</p>	<p>szövegek D, A feladatok megadása mennyire bonyolult mondatokkal történik E, Milyen a szakszavak, az elvont főnevek aránya a szövegekben, mondatokban</p>	<p>az illusztráció, illetve mennyire csak „dísz”? D, Mennyire hasznos és mennyire használható az illusztráció? E, Kap-e segítséget a tanuló az illusztráció használatához? F, A tananyagrész megértéséhez szüksége van-e valóban az illusztráció értelmezésére vagy ismeretként is megtalálja-e annak tartalmát?</p>
--	---	---	---	--

	előhozására lehetőséget a tankönyv a nem hagyományos tanulásszervezési és módszertani elvek igénylésével I, Milyen az ismeretközlés és az elmélyítő feladatok aránya	projekt-tanítás) mindegyikhez használható fogalmakat adni		
Mik lesznek a vizsgálat és elemzés produktumai	A, Számszerű adatok az egyes szempontok érvényesüléséről B, Kiválasztott tankönyvi szövegrészek különböző szempontok igazolására C, Elemző tanulmány			

III. A szempontok összefüggései – a kiválasztott szempontok

A kilenc szempont mindegyike alkalmas az önálló vizsgálatra is, de összekapcsolva, együtt is vizsgálhatók, illetve együttes eredményük mutathat igazán jól rá a fontos összefüggésekre, egy-egy adott tankönyv valódi jellemzőire.

Az első szempont (a tankönyv nem tükrözi a megváltozott társadalmi igényeket) egyben tartalmi és metodikai is. Mert *a társadalmi igények nem egyszerűen csak a korszerű tartalmakat jelentik, hanem olyan készségek és képességek birtoklását is, amelyek alapvető fontossággal bírnak a társadalmi sikeresség szempontjából.* Ilyen pl. a jó kommunikációs készség, képesség a csapatmunkára, érdekérvényesítés képessége, önállóság, állandó megújulás képessége, élethosszig tartó tanulás képessége stb. A második szempont (elavult tanítási és tanulási stratégiát követ) valójában az elsővel nagyon szorosan összefügg, hiszen *a modern tanítási-tanulási stratégiák feltehetően sokkal inkább elősegítik a mai társadalomban kívánt képességek, készségek fejlődését, mint a hagyományos formák.* Azaz a tankönyv által meghatározott tanítási-tanulási módszertan egyben olyan tudásokat, tudásformákat, képességeket is kijelöl, amelyeket a mai kor, a munkaerőpiac is számon kér.

A következő három szempont (nem érvényesül bennük a tanulói nézőpont, nem segítik eléggé a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást, inkább szakkönyvek, mint tankönyvek) szintén összefüggnek. Olyan indikátor-rendszer kidolgozása szükséges, amely ezen összefüggéseket is megmutatni képes. Ugyanakkor rámutat ezek szoros összefüggésére az első és második szemponttal. Feltehető, hogy ha a 3-5. szempontokban egy tankönyv jól szerepel, akkor az az 1-2. szempontból is jobban megfelelő. Különösen fontos és érzékeny szempont ez az irodalom és nyelvtan tankönyveknél, mert a tantárgy jellege lehetőséget is ad és igényli is ezen vonatkozások jó alkalmazását. (Például egy-egy kommunikációs műfaj megtanulása, elsajátítása alapvető korrelációban van az első és második szemponttal, nemcsak eredményként, hanem ágensként is a többi tárgy és a későbbi tanulás folyamatában.)

Az első és a hatodik – hetedik szempont is összekapcsolódik (nem tükrözik a megváltozott társadalmi igényeket, túl sokat markolnak az ismeretekből, fogalmi rendszerük és tevékenységrendszerük esetleges) ismét együttesen szerepelnek bennük tartalmi és módszertani szempontok. *Hogy milyen fogalmakat vezet be, s azokat hogyan használja egy tankönyv, alapvetően meghatározó. Lényeges, hogy építkezik-e a fogalmakból, képes-e koherens egészet alkotni belőlük, vagy csak esetleges, egymás mellé szórt fogalmak és kategóriák halmaza a szöveg.* Ugyanilyen fontos, hogy ezt a rendszert képes-e átadni a tanulóknak. És fontos, hogy ezek a fogalmak az ismeretek milyen széles körét metszik ki a feldolgozni kívánt tudásterületből.

A nyolcadik és kilencedik szempont (szövegezés és illusztráció) szorosan kapcsolódik az előzőhöz. A túl bonyolult szöveget tartalmazó tankönyvek nehezen érthetők a tanulóknak, nehezen tanulhatók, nagyobb teret engednek a magolásnak, mint az értelmes, hatékony munkának. Ha már a szöveg megértése, szerkezetének, fogalomrendszerének átlátása is nehézséget okoz, akkor a valódi munka szinte lehetetlen vele. Amennyiben egy tankönyv fogalmi rendszere esetleges, nem fűzi a megismertetendő fogalmakat rendszerbe, sok szakszót használ magyarázatlanul és időnként indokolatlanul, ráadásul túl hosszú és bonyolult mondatokban, akkor az feltehetően nem felel meg az első szempontnak sem.

A tanulmány részletesen csak 4 szemponttal foglalkozik: a második-harmadik és a hetedik és kilencedik szemponttal. Vagyis vizsgálni, mérni próbálja a következőket:

A, Elavult tanítási és tanulási stratégiát közvetít-e?

B, Segíti-e a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást?

C, Fogalmi rendszere és tevékenységrendszere megfelel-e a korszerű elvárásoknak?

D, Az illusztrációk alkalmazása tudatos és hatékony-e?

E négy szempontból szorosan és közvetlenül összefügg egymással az A és B, illetve a C és D, mégpedig annyira, hogy az egyik szempont vizsgálata együtt kell, hogy járjon a másik szempont vizsgálatával is. Ugyanakkor a négy szempont együttesen

elég jó képet adhat a tankönyvről, nagyban hozzájárulhat az első, legáltalánosabb szempont, a társadalmi igények megjelenése a tankönyvben megválaszolásához is. (A használhatóság szempontjából rendkívül fontos szempont még a szövegezés kérdése, ezt a szempontot ebben az elemzésben nem érintjük.)¹

A tanulási-tanítási stratégia vizsgálata egyben a tanulói aktivitás, értelmes tanulás serkentését célzó eszközökkel pontos képet adhat arról a célról, amelyet a tankönyv követ, a fogalom- és tevékenységrendszer és az illusztrációk vizsgálata pedig képet ad arról, hogy ezt milyen módszerekkel, mennyire koherensen és hatékonyan teszi.

A részletes elemzés előtt érdemes végigtekinteni, hogy mely indikátorok képesek ezeket a vonatkozásokat mutatni, mérni. Az indikátorok meghatározása a fenti táblázat elemeiből készült, vagyis azokat a követelményeket és szempontokat igyekszik lefordítani a számszerűség, mérhetőség nyelvére.

IV. Az indikátorok:

A, (eredetileg 2.) szempont - Elavult tanítási és tanulási stratégiát közvetít-e?

A kiválasztott indikátorok:

1. szöveg és feladatok, kérdések aránya (irodalom tankönyveknél az irodalomtörténet és műértelmezés aránya is)
2. feladatok és kérdések száma, aránya egymáshoz képest
3. szöveg típusa alapvetően: ismeretátadó, elbeszélő, munkáltató, problémamegoldó, projekttanítás
4. többi típus megjelenése és ennek aránya

Az indikátorok arra igyekeznek rávilágítani, hogy milyen elemeket tartalmaz a tankönyv az ötféle tanítási stratégiát megvalósító szövegtípusok közül, s hogy e szövegtípusok milyen jellemezőkkel bírnak. Mit jelent a tankönyv szerkezetére és

¹ Lsd. Pl. Kojanitz László: Szakiskolai tankönyvek összehasonlító vizsgálata II. Új Pedagógiai Szemle, 2003/10.

szövegére nézve a különböző típusok váltogatása vagy egyeduralma. Az itt kapott adatok vajon milyen viszonyban lesznek majd a későbbiekben, a többi szempontnál kapott eredményekkel.

B, (eredetileg 4.) szempont - Segíti-e a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást?

A kiválasztott indikátorok:

1. Tartalmazza-e a szöveg a következő kérdéstípusokat:

- reprodukív kérdés
- látens tudást felidéző kérdés
- anticipáló kérdés
- komplex tudásrendszert mozgósító kérdés
- gondolkodtató kérdés
- problémamegoldó kérdés
- véleményt firtató kérdés
- és ezek aránya milyen

2. Tartalmazza-e a szöveg a következő feladattípusokat:

- rögzítést segítő feladat
- elmélyítést segítő feladat
- alkalmazást segítő feladat
- problémamegoldást segítő feladat
- feladat, amelynek megoldásakor a diákok egymással kommunikálnak
- és ezek aránya milyen

3. Tankönyvön kívüli ismeretszerzésre biztat-e a tankönyv, segít-e ebben?

4. Összeköti-e tankönyvi tartalmakat a tankönyv?

A négy indikátor mindegyike azt vizsgálja, hogy a tanulás folyamatában a diák milyen szerepet kap. A kérdések típusai alapvetően határozzák meg a tankönyv szemléletét, mutatják meg azt, hogy csak számon kér vagy a puszta reprodukciónál többet is elvár-e a tankönyv. Ugyanakkor fontos, hogy ezen elvárásokat képes-e feladatokkal megalapozni, képes-e felkészíteni a tanulót arra, hogy önállóan is szerezzen ismereteket, azokat értelmezze, alkalmazza egy bizonyos probléma megoldására. Fontos, hogy a tankönyv önmagán kívülre is mutasson, egyéb szakirodalmakra, a tapasztalatokra, előzetes ismeretekre, ezeket beemelje, felhasználja, jelentőségüket megmutassa.

Fontos annak tisztázása, hogy egy-egy kérdés és feladat egyszerre több szempontnak is képes megfelelni, tehát több szempont alá is besorolódik pl. elmélyítést segítő feladat, de a diákok közötti kommunikációt is igényelheti. Ugyanakkor vannak olyan kérdések és feladatok, amelyek sehová sem számolhatók, mert csak „alibi” kérdések vagy feladatok, ilyenkor ezek nem kerülnek besorolásra.

C, (eredetileg 7.) szempont - Fogalmi rendszere és tevékenységrendszere megfelel-e a korszerű elvárásoknak?

A kiválasztott indikátorok:

1. Hány új fogalmat használ (megjelenés-tipográfia)?
2. Magyarázza-e őket?
3. Tanulhatóság
4. Tananyagegységen belüli fogalom-koherencia
5. Új fogalmak és azok alkalmazását, megértést segítő feladatok

Itt az indikátorok azt jelzik, hogy egy-egy tankönyvi fejezetben hogyan történik az új fogalmak és kategóriák bevezetése. Világossá teszi-e a szöveg a fogalmak jelentését, következetes-e használatukban. Elhelyezi-e a fogalmakat a már ismertekhez képest, rendszerezi-e az újakat. Vannak-e olyan feladatok, amelyek segítik a fogalmak elsajátítását és biztos használatát.

Vizuálisan is jól követhető-e egy-egy új fogalom bevezetése, mert ez nagyban segíti a tanulhatóságot, átláthatóságot.

D, (eredetileg 9.) szempont – Az illusztrációk alkalmazása tudatos és hatékony-e?

A kiválasztott indikátorok:²

1. Tartalmazza-e a szöveg a következő funkciójú illusztrációkat?

- érdeklődés felkeltése
- motiváció
- előzetes ismeretek aktivizálása
- rendszerezés
- összehasonlítás
- folyamatok és problémák magyarázata
- összefüggések bemutatása
- gondolkodásra készítés
- értékekre nevelés támogatása
- ezek aránya

2. Tartalmazza-e a szöveg a következő típusú illusztrációkat?

- fénykép
- képzőművészeti illusztráció
- karikatúra
- rajzos ábra
- magyarázó ábra
- táblázat
- összefoglaló táblázat
- mintaszöveg (egyéb irodalmi illusztráció)
- ezek aránya

² A szempontrendszert Kojanitz László: Szakiskolai tankönyvek összehasonlító vizsgálata III. című cikkéből vettem át. Új Pedagógiai Szemle, 2003/11.

Az illusztrációk nagyon fontos szerepet töltenek be egy-egy tananyagban belül. Helyzetük és szerepük különösen érdekes a nyelvtan és irodalom tankönyvekben. Bevett gyakorlat ugyanis, hogy az irodalom könyvek csak néhány fotót tartalmaznak és nagyon sok mintaszöveget. Ezeket mindenképpen érdemes az illusztrációk közé sorolni, hiszen szerepük adott esetben éppen ez.

Ugyanakkor gyakran hiányoznak a táblázatok, a magyarázó ábrák. Pedig ezek szerepe nagyon fontos a motiválásban, a gondolkodás segítésében, a rendszerezésben, bonyolult folyamatok modellezésben (pl. nyelvi kérdések).

A vizsgálat két irányban keres. Megkülönbözteti típusa és célja szerint is az illusztrációkat, így arra is választ keres, hogy miért és mire használja a szerző az illusztrációt. Mert sajnos gyakori az „alibi” illusztráció is, amikor lényegében semmilyen funkciója, szerepe nincsen, esztétikailag sem élvezhető, azért van csak a tankönyvben, hogy legyen benne illusztráció is.

Az illusztrációk vizsgálatánál is igaz az ami, a kérdések-feladatok besorolását jellemezte. Tartozhatnak egyszerre több kategóriába is, de az is lehet, hogy sehova, mert csak „alibi” funkciója van.

V. Elemzések:

I. Nyelvtan – általános iskola

A kiválasztott tankönyvek és a téma:

Mindhárom tankönyv tartalmaz „**Kommunikáció**” című fejezetet. Ez jó alap az elemzéshez, mert jól elkülöníthető téma, olyan terület, ahol a modern szempontok és eszközök jól használhatók, ugyanakkor szervesen kell illeszkedniük a korábban tanult anyagokhoz is.

1. Adamikné dr. Jászó Anna – dr. Fercsik Erzsébet: Édes anyanyelvünk

Magyar nyelvtan 6. évfolyamos tanulók számára

Dinasztia Tankönyvkiadó

A tankönyv előzetes, általános rövid bemutatása:

Jól tagolt, vizuálisan is jól megtervezett, átgondolt kiadvány. Láthatóan igyekszik a diákoknak megkönnyíteni a tankönyvben való tájékozódást, ikonokat, színbeli elkülönítést, tipográfiai megkülönböztetést alkalmaz. Jól elválasztja a különböző témákat, első látásra feltűnik az illusztrációk nagy száma és jó minősége.

(A szerző megszólítja az olvasót, ez jó törekvés, de sajnos elég szerencsétlenül sikerül, rossz a választott forma és a hangvétel sem sikeres.)

Tartalmilag is igényes, nagyon sok feladat és kérdés kíséri az egyes anyagrészeket.

A kommunikációval 26 oldal foglalkozik.

Tematika:

A kommunikáció fogalma

Kommunikációs helyzetek. A beszélgetés I.

Kommunikációs helyzetek. A beszélgetés II.

Kommunikációs helyzetek. A vita

Nem nyelvi jelek a kommunikációban

A jelek

A jelrendszerek

A nyelv mint jelrendszer

2. Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció

Tankönyv az 5-6. évfolyam számára

Nemzeti Tankönyvkiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

A tankönyv egyben tartalmazza az ötödikes és a hatodikos anyagot. A kommunikáció témakörét már ötödikben is érinti, a vizsgálat azonban a hatodik osztályos anyaggal

foglalkozik. Látható, hogy mind tematikusan, mind terjedelmében szűkebb az anyag, mint az előző tankönyvben.

A kommunikációval 13 oldal foglalkozik. (Ötödik osztályban is 8-9 oldal), de a kettő tematikailag együtt jelenti azt az egységet, amelyet az előző tankönyvben vett.

Egyszerűbb anyagok, estelegesnek tűnő szerkezet, kérdéses lehet, hogy bizonyos témák miért pont ilyen csoportosításban jelennek meg. Az ábrák egészen más típusúak, mint az előző könyvben.

Tematika:

(5. osztály:

Mi a kommunikáció?

A kommunikációs kapcsolat

Fogalmazási kalauz

A kérdés és a tudakozódás

6. osztály:

A kommunikáció jelei

Nem nyelvi jelek a beszédben

A szöveg képe

Fogalmazási kalauz

A véleménynyilvánítás

3. Takács Etel: A magyar nyelv könyve 5-6.

Nemzeti tankönyvkiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

A tankönyv „csak tankönyv” abban a szűk értelemben, hogy nem tartalmaz sem feladatot, sem kérdéseket, illetve csak elvétve. Ez pedig alapvetően rossz gyakorlat, mert nem a gyakorlás miatt van szükség a feladatokra, hanem a megértés, a gondolati, logikai lépések megértetése, világossá tétele érdekében. Ebben az értelemben a feladatok a szöveg, a tankönyv szövegének részei kell, hogy legyenek. Ez tehát hiányzik.

A szöveg összefolyik, nehezen követhető a szerkezete, vizuálisan inkább egy mesekönyvet idéz minden tekintetben.

A kommunikációval 17 oldalon foglalkozik.

Tematika:

Kommunikáció, információ

A beszéd és a nyelv

Nem nyelvi jelek a beszédben

A társas érintkezés formái

A köszönés

A megszólítás

A bemutatkozás

A beszélgetés

3. táblázat: Indikátorok szerinti jellemzők - Kommunikáció – általános iskola 6. osztály

SZEMPONT	INDIKÁTOROK	1. könyv: Adamikné dr. Jászó Anna – dr. Fercsik Erzsébet	2. könyv Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit	3. könyv Takács Etel
A, Elavult tanítási és tanulási stratégiák:				
	1. szöveg és feladatok, kérdések aránya	5 oldal szöveg, 21 oldal kérdés, feladat	7 oldal szöveg; 0,5-0,5. oldal. kérdés,	Csak szöveg

			feladat	
	2. feladatok és kérdések száma, aránya egymáshoz képest	Feladat: 51 Kérdés: 38	K: 24 F : 5	
	3. szöveg típusa alapvetően:			
	<i>ismeretátadó</i>		x	x
	<i>elbeszélő</i>			
	<i>munkáltató</i>	x		
	<i>problémamegoldó</i>	x		
	<i>projekttanítás</i>			
	4. többi típus megjelenése és ennek aránya	Ismeretátadó Kb 20%		
B, segíti-e a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást				
	1.Tartalmazza-e a szöveg a következő kérdéstípusokat:			
	<i>reproduktív kérdés</i>	6	13	
	<i>látens tudást felidéző kérdés</i>	5	2	
	<i>anticipáló kérdés</i>	2		
	<i>komplex</i>	3	1	

	<i>tudásrendszert mozgósító kérdés</i>			
	<i>gondolkodtató kérdés</i>	7	4	
	<i>problémamegoldó kérdés</i>	9	2	
	<i>véleményt firtató kérdés</i>	6	2	
	2. Tartalmazza-e a szöveg a következő feladattípusokat			
	<i>rögzítést segítő feladat</i>	9	2	
	<i>Elmélyítést segítő feladat</i>	15	2	
	<i>Alkalmazást segítő feladat</i>	7	1	
	<i>Problémamegoldást segítő feladat</i>	9		
	<i>Feladat, amely diákok közötti kommunikációt követel</i>	11		
	3. Tankönyvön kívüli ismeretszerzésre bízta-e a tankönyv, segít-e ebben	x	x	
	4. Összeköti-e tankönyvi tartalmakat a	x	x	x

	tankönyv			
C, fogalmi rendszere és tevékenységrendszere megfelel-e a korszerű elvárásoknak				
	1.Hány új fogalmat használ (megjelenés-tipográfia)	30-40 között	30	30-40 között
	2. magyarázza-e őket	x	x	x
	3. tanulhatóság	x	x	x
	4. fogalom-koherencia	x		x
	5. új fogalmak alkalmazását segítő feladatok	x		
D, az illusztrációk alkalmazása tudatos és hatékony-e				
	1.Tartalmazza-e a szöveg a következő funkciójú illusztrációkat			
	<i>érdeklődés felkeltése</i>	4	1	1
	<i>motiválás</i>	3	2	1
	<i>előzetes ismeretek</i>	4	1	

	<i>aktivizálása</i>			
	<i>rendszerzés</i>	2		
	<i>összehasonlítás</i>	1		
	<i>folyamatok és problémák magyarázata</i>	4		
	<i>összefüggések bemutatása</i>	3	2	1
	<i>gondolkodásra készítés</i>	12	4	
	<i>értékekre nevelés</i>	8		
	2.Tartalmazza-e a szöveg a következő típusú illusztrációkat			
	<i>fénykép</i>	2	2	
	<i>képzőművészeti alkotás</i>			
	<i>karikatúra</i>			
	<i>rajzos ábra</i>	11	8	4
	<i>magyarázó ábra</i>	2	1	
	<i>táblázat</i>	1		
	<i>összefoglaló táblázat</i>	3	Nem értékelhető	
	<i>mintaszöveg</i>	16	2	1

2. Nyelvtan – gimnázium:

A kiválasztott tankönyvek és a téma:

A kiválasztott téma a nyelv tagolódása, nyelvi változatok. Azért jól használható, mert nem szigorúan csak leíró nyelvtani szempontokat vesz/vehet figyelembe a szerző,

illetve erősen kapcsolható más diszciplínákhoz, előzetes ismeretekhez, használható a hétköznapi tudás és jól bekapcsolhatók a kommunikációs ismeretek is. Két tankönyv második, egy pedig első osztályban tárgyalja.

1. Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv

a gimnáziumok és szakközépiskolák 10. évfolyama számára

Nemzeti Tankönyvkiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

A tankönyv jól tagolt, követhető szerkezetben tárgyalja a 10. évfolyam témaköreit. Sok jól használható ábrával, viszonylag sok feladattal. A szöveg jól strukturál, könnyen áttekinthető.

A nyelvváltozatok témájával 25 oldalon foglalkozik.

Tematika:

Nyelvváltozatok

A nyelvek tagolódása. A nyelvváltozatok sokfélesége

A nyelvek területi tagolódása

A nyelvváltozatok rendszere

2. Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció

Tankönyv a 9-10. évfolyam számára

Nemzeti Tankönyvkiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

A tankönyv a 9. és 10. osztályos anyagot egyben tartalmazza. Gyakorlatilag minden tekintetben folytatja az általános iskolai tankönyvben bevezetett gyakorlatot. Jellegében, struktúrájában nagyon hasonló ahhoz. Egyszerű, ábrái, rajzai is egyszerűek.

A témát 10. osztályban tárgyalja 7 oldalon.

Tematika:

Anyanyelvünk változatai

A csoportnyelvek

A nyelvjárások

3. Honti Mária – Jobbágné András Katalin: Magyar nyelv, gimnázium I. osztály
Nemzeti Tankönyvkiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

A tankönyv egyik legfontosabb sajátossága, hogy a feladatok, kérdések megelőzik a magyarázó szöveget. További érdekesség, hogy a használt fogalmakat külön margón is megjeleníti, ezáltal jól áttekinthető, jól strukturált lesz a fogalmak használata. Jól tagolt szöveg.

A témát első osztályban tárgyalja, „A nyelv rétegződése” címmel, 6 oldalon.

4. táblázat: Indikátorok szerinti jellemzők: Nyelvi változatok– gimnázium 1., ill. 2. osztály

SZEMPONT	INDIKÁTOROK	I. könyv: Balázs Géza – Benkes Zsuzsa	II. könyv Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit	III. könyv Honti Mária – Jobbágné András Katalin
A, Elavult tanítási és tanulási stratégiák:				
	1. szöveg és feladatok, kérdések aránya	Sz: 18 o. K-f: 6 o.	SZ . 7 K-F: 0,5	Sz: 2,5 k-f:4,5 o.
	2. feladatok és kérdések száma, aránya egymáshoz képest	F. 37 K: 20	F: 5 K: 9	F: 13 K: 6

	3. szöveg típusa alapvetően:			
	<i>ismeretátadó</i>	x	x	x
	<i>elbeszélő</i>			
	<i>munkáltató</i>	x		x
	<i>problémamegoldó</i>			
	<i>projekttanítás</i>			
	4. többi típus megjelenése és ennek aránya			
B, segíti-e a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást				
	1.Tartalmazza-e a szöveg a következő kérdéstípusokat:			
	<i>reproduktív kérdés</i>	18	4	
	<i>látens tudást felidéző kérdés</i>		2	1
	<i>anticipáló kérdés</i>			1
	<i>komplex tudásrendszert mozgósító kérdés</i>	2		1
	<i>gondolkodtató kérdés</i>		2	2

	<i>problémamegoldó kérdés</i>			1
	<i>véleményt firtató kérdés</i>		1	
	2. Tartalmazza-e a szöveg a következő feladattípusokat			
	<i>rögzítést segítő feladat</i>	7		4
	<i>Elmélyítést segítő feladat</i>	6	3	3
	<i>Alkalmazást segítő feladat</i>	11	2	4
	<i>Problémamegoldást segítő feladat</i>	5		2
	<i>Feladat, amely diákok közötti kommunikációt követel</i>			
	3. Tankönyvön kívüli ismeretszerzésre bíztat-e a tankönyv, segít-e ebben	x		x
	4. Összeköti-e a tankönyvi tartalmakat a tankönyv	x	x	x
C, fogalmi rendszere és tevékenységrendszere				

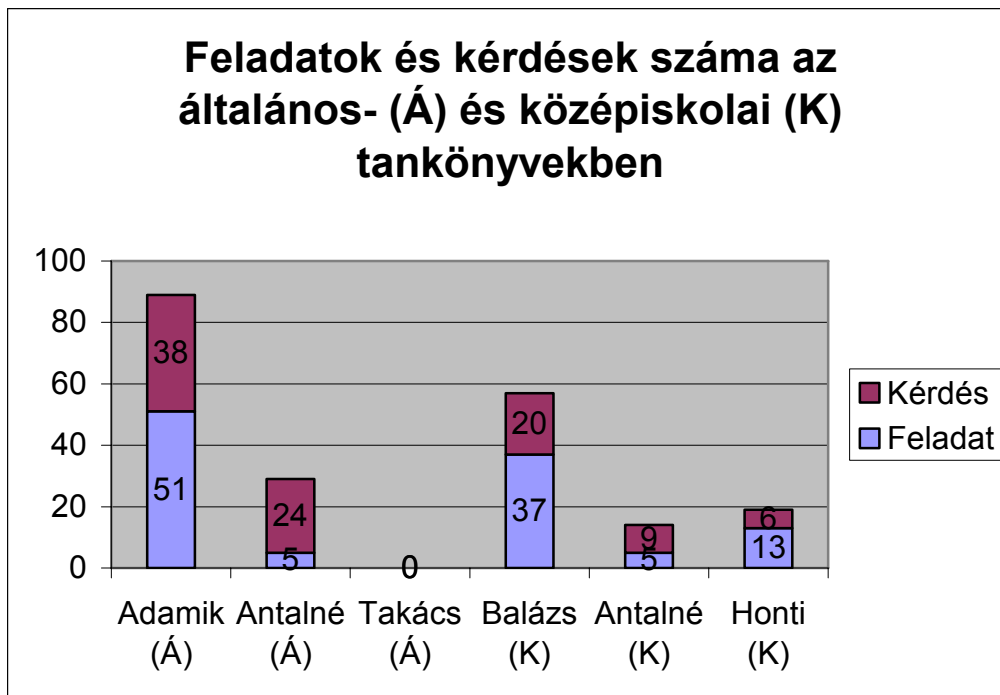
megfelel-e a korszerű elvárásoknak				
	1.Hány új fogalmat használ (megjelenés-tipográfia)	30	16	10
	2. magyarázza-e őket	x	x	x
	3. tanulhatóság	x	x	x
	4. fogalom-koherencia	x	x	x
	5. új fogalmak alkalmazását segítő feladatok	x		x
D, az illusztrációk alkalmazása tudatos és hatékony-e				
	1.Tartalmazza-e a szöveg a következő funkciójú illusztrációkat			
	<i>érdeklődés felkeltése</i>	2		
	<i>motiválás</i>	2		
	<i>előzetes ismeretek aktivizálása</i>			
	<i>rendszerzés</i>	3	1	
	<i>összehasonlítás</i>	1		1
	<i>folyamatok és problémák</i>			

	<i>magyarázata</i>			
	<i>összefüggések bemutatása</i>	5		
	<i>gondolkodásra készítés</i>	1		1
	<i>értékekre nevelés</i>			
	<i>ezek aránya</i>			
	2.Tartalmazza-e a szöveg a következő típusú illusztrációkat			
	<i>fénykép</i>	1		
	<i>képzőművészeti alkotás</i>			
	<i>karikatúra</i>			
	<i>rajzos ábra</i>		2	
	<i>magyarázó ábra</i>	4		
	<i>táblázat</i>	4		
	<i>összefoglaló táblázat</i>		Nem értékelhető	
	<i>mintaszöveg</i>	4		4

Néhány következtetés:

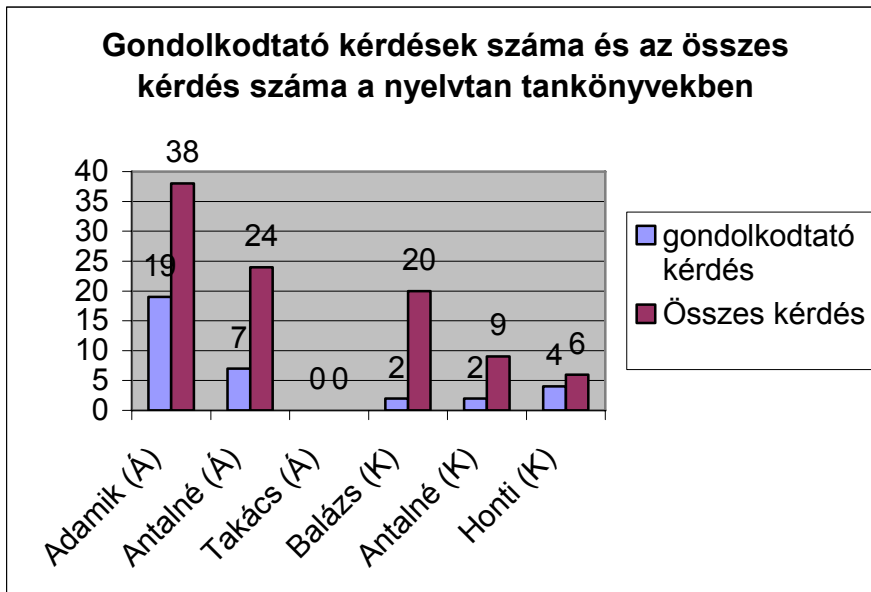
A nyelvtan könyvek viszonylatában a feladatok és kérdések számát mutatjuk be ábrák segítségével, illetve azt, hogy a pusztán számok, adatok nem adnak még egyértelmű képet, több irányból egyszerre kell elemezni a kapott adatokat.

1. ábra:

Jól látható, hogy a kérdések és feladatok számában nagyon változó kép bontakozik ki a vizsgált általános- és a középiskolai nyelvtan tankönyvekben. Az általános iskolaiak közül csak egyben volt a feladatok és kérdések száma magas, a középiskolaiban szintén. A kérdések vonatkozásában azonban az is szempont, hogy hány reprodukáló, s hány gondolkodtató, problémamegoldó kérdés van a tankönyvi szövegben. Pusztán a kérdések száma még nem iránymutató. Ezért van szükség arra a felbontásra, amit az 1. és a 2. táblázatban alkalmaztunk a kérdések és feladatok vonatkozásában. A 2. ábra ezt mutatja be. (Gondolkodtató kérdésnek vettük összevontan a *komplex tudásrendszert mozgósító kérdések, a gondolkodtató kérdések, és a problémamegoldó kérdések* számát.)

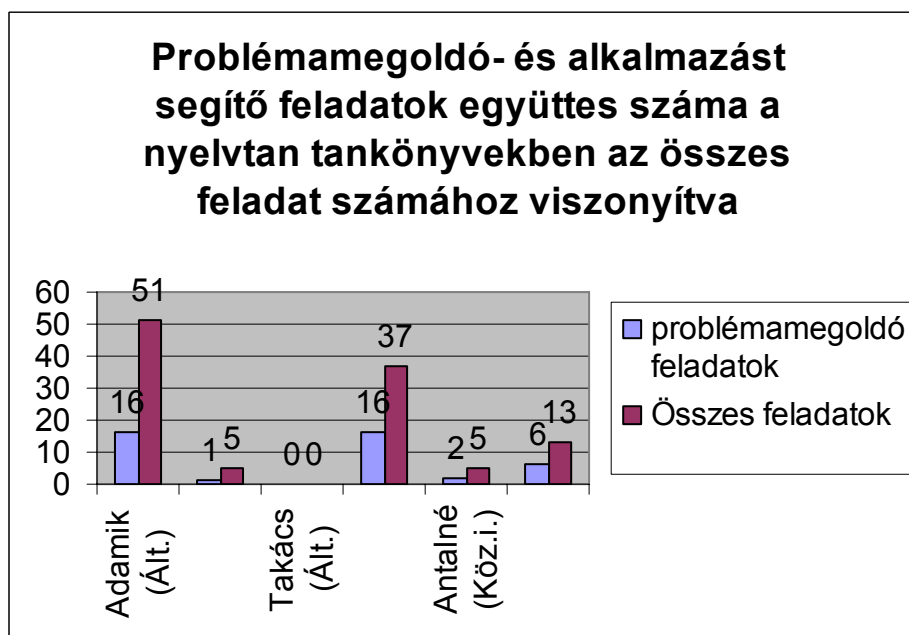
2. ábra:

Az ábrán jól látszik, hogy a kérdések zöme a tankönyvekben reprodukáltató, ismereteket felidéztető kérdés. Ez viszont már baj. Erre a tankönyvszerzőknek figyelniük kell.

A feladatok számán belül is az a lényeges, hogy mennyi a problémamegoldó, és alkalmazást segítő feladatok száma. A 4. ábra ezt mutatja.

3. ábra:

Az eredmények jól mutatják, hogy a feladatok többsége nem a korszerű feladattípusokból válogat.

Az illusztrációk hatékony, funkciójának megfelelő hatékony alkalmazása Adamikné (ált. isk.) és Balázs-Benkes (középiskola) könyvében valósul meg. Ennek ellenére a többi adatból jól látszik, hogy ez utóbbi tankönyv mégsem igazán jó, korszerű, hiszen a kérdések túlnyomó többsége reprodukzív, a feladatoknak pedig több mint a fele nem problémamegoldó típusú. Ez a példa is jól mutatja, hogy nem elég egy indikátorcsoportot nézni ahhoz, hogy egy tankönyvről érvényes véleményt tudjunk mondani.

3. Irodalom – általános iskola:

A kiválasztott tankönyvek és a téma:

Mindhárom tankönyv tárgyalja Gárdonyi Géza: Egri csillagok című regényét. Jól körülhatárolható téma, ezért alkalmas vizsgálati anyagnak.

1. Cserhalmi Zsuzsa: Irodalomkönyv 6.

Korona Kiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

A tankönyv tematikus rendben tárgyalja az anyagot. Munkafüzet és szöveggyűjtemény is tartozik hozzá. Az írói életrajz rövid, a műértelmezésre fordítja a jelentősen nagyobb terjedelmet. Sok kérdést és feladatot tartalmaz a szöveg előtt és után is.

A témával 18 oldalon foglalkozik.

Tematika:

A regény története

A regény történetének ideje
A regény szerkezete
A regény szereplői
A történet
A regény tere, a regény ideje
Ki volt Gárdonyi Géza?

2. dr. Széplaki György – dr. Vilcsek Béla: Világjáró

6. osztályos irodalomtankönyv
Dinasztia Tankönyvkiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

Szintén tematikus rendben tárgyalja az anyagokat. Egyben szöveggyűjtemény is. Ismeretátadó szöveget nem tartalmaz, csak kérdéseket és feladatokat, illetve egy kapcsolódó írói arcképtárat és fogalomtárat függelékként. A tárgyalást megelőzi Tinódi művének tárgyalása.
A témával 9 oldalon foglalkozik.

Tematika:

A történelmi regény
Gárdonyi Géza. Egri csillagok

3. Balogh József: Magyar irodalom

a 6. osztály számára
Apáczai Kiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

Tematikus rendben tárgyalja az anyagokat, kevés szöveggel, sok feladattal.
Gárdonyit a „Házi és ajánlott olvasmányok” címszó alatt veszi.
A témával 6 oldalon foglalkozik.

A tankönyv korszerűtlen szemléletű, szakmailag számos ponton kifogásolható. Illusztrációi nélkülözik az esztétikai érzéket, kvázi mesekönyvnek tekintik. Ez a szemlélet azonban a mai tizenéveseket ismerve, alapvető tévedés. Ez a tankönyv pl. olyan tankönyv, ahol az indikátorok szerinti elemzés inkább már csak elfedi a tankönyvvel kapcsolatos alapvető problémákat.

Tematika:

Gárdonyi Géza élete

Gárdonyi Géza: Egri csillagok

5. táblázat: Gárdonyi Géza: Egri csillagok – általános iskola 6. osztály

SZEMPONT	INDIKÁTOROK	1. könyv:	2. könyv	3. könyv
A, Elavult tanítási és tanulási stratégiák:		Cserhalmi Zsuzsa	dr. Széplaki – dr. Vilcsek	Balogh József
	1. szöveg és feladatok, kérdések aránya	Sz . 11 k-f .4	Sz .4 k-f .5	Sz .5 k-f .2
	2. feladatok és kérdések száma, aránya egymáshoz képest	K . 29 F .18	K .21 F .16	K:34 F: 11
	3. szöveg típusa alapvetően:			

	<i>ismeretátadó</i>	x		$x (??)^3$
	<i>elbeszélő</i>			
	<i>munkáltató</i>	x	x^4	
	<i>problémamegoldó</i>			
	<i>projekttanítás</i>			
	4. többi típus megjelenése és ennek aránya			Szöveggyűjtemény!
B, segíti-e a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást				
	1. Tartalmazza-e a szöveg a következő kérdéstípusokat:			
	<i>reproduktív kérdés</i>	12	8	33
	<i>látens tudást felidéző kérdés</i>		1	
	<i>anticipáló kérdés</i>		2	
	<i>komplex tudásrendszert mozgósító kérdés</i>	3	1	
	<i>gondolkodtató</i>	11	6	1

³ Balogh József könyve ismeretátadónak is alig nevezhető könyv. Igazából szöveggyűjtemény reprodukív kérdésekkel.

⁴ De nem munkatankönyv!

	<i>kérdés</i>			
	<i>problémamegoldó kérdés</i>	3	1	
	<i>véleményt firtató kérdés</i>		2	
	2. Tartalmazza-e a szöveg a következő feladattípusokat			
	<i>rögzítést segítő feladat</i>	2	4	
	<i>Elmélyítést segítő feladat</i>	7	3	5
	<i>Alkalmazást segítő feladat</i>	4	3	2
	<i>Problémamegoldást segítő feladat</i>	4	4	3
	<i>Feladat, amely diákok közötti kommunikációt követel</i>	1	2	1
	3. Tankönyvön kívüli ismeretszerzésre bíztat-e a tankönyv, segít-e ebben	x	x	x
	4. Összeköti-e tankönyvi tartalmakat a tankönyv	x	x	

C, fogalmi rendszere és tevékenységrendszere megfelel-e a korszerű elvárásoknak				
	1.Hány új fogalmat használ (megjelenés-tipográfia)	3 + 3(?)	1	4
	2. magyarázza-e őket	x	x	x
	3. tanulhatóság	x	x	x
	4. fogalom-koherencia			
	5. új fogalmak alkalmazását segítő feladatok			
D, az illusztrációk alkalmazása tudatos és hatékony-e				
	1.Tartalmazza-e a szöveg a következő funkciójú illusztrációkat			
	<i>érdeklődés felkeltése</i>	2	3	
	<i>motiválás</i>	3	2	

	<i>előzetes ismeretek aktivizálása</i>			
	<i>rendszerzés</i>			
	<i>összehasonlítás</i>			
	<i>folyamatok és problémák magyarázata</i>			
	<i>összefüggések bemutatása</i>			
	<i>gondolkodásra készítés</i>			
	<i>értékekre nevelés</i>	4	2	
	2.Tartalmazza-e a szöveg a következő típusú illusztrációkat			
	<i>fénykép</i>			
	<i>képzőművészeti alkotás</i>	2	2	
	<i>karikatúra</i>			
	<i>rajzos ábra</i>	3	3	6 ⁵
	<i>magyarázó ábra</i>			
	<i>táblázat</i>			
	<i>összefoglaló táblázat</i>			
	<i>mintaszöveg</i>	1		

⁵ A könyvben található rajzok avítottak, izléstelenek, nem felelnek meg a mai tizenévesek vizuális kommunikációs sémáinak.

4. Irodalom – gimnázium:

A kiválasztott tankönyvek és a téma:

Mindhárom tankönyv tárgyalja Balassi költészetét. Jól körülhatárolható téma, ezért alkalmas vizsgálati anyagnak.

1. Diószegi Endre – Fábián Márton: Irodalom 9.

Krónika Nova Kiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

Kronologikus, ezen belül pedig műnem szerinti rendben halad. Tájékozódásul névmutatót is ad.

Fogalmakat, szerkezetet jól elkülöníthetővé teszi a margó használata és az erős tipográfiai elkülönítés.

Feladatot, kérdést nagyon keveset, csak a fejezet végén használ.

A témát hat oldalon tárgyalja.

Tematika:

Balassi Bálint

Szerelmi költészete

Júlia-versek

Célia-ciklus

Istenes versek

Vitézi énekek, tavaszénekek

A reneszánsz magyar verselés

2. Mohácsy Károly: Irodalom 9.

Krónika Nova Kiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

Kronologikus rendet követ. Sok illusztrációt tartalmaz. Margón a bekezdések rövid összefoglalása, ez segíti a tanulhatóságot.

Feladatot, kérdést gyakorlatilag nem tartalmaz.

A témát 13 oldalon tárgyalja.

Tematika:

Balassi Bálint

A szerelem költője

Ütemhangsúlyos verselés

Versek

3. Domonkos Péter: Irodalom

Nemzeti Tankönyvkiadó

Előzetesen a tankönyv általános rövid bemutatása:

Kronologikus tárgyalás sok ábrával. Újdonság, hogy minden témát egy oldalpáron tárgyal, következő oldalpár ehhez kapcsolódó kiegészítő anyagot tartalmaz, lehetőséget adva a differenciált haladásra.

Könyv végén kiegészítő van a fogalmakból.

Margón kérdések, céljuk szerint közös megtárgyalásra, de a szöveg tartalmazza a válaszokat.

A témát 8 oldalon tárgyalja.

Tematika:

Törzsanyag: Balassi Bálint

Kiegészítés:

Balassi forrásai

Vitézség, szerelem

Balassi és a manierizmus

6. táblázat: Balassi költészete – gimnázium 2. osztály

SZEMPONT	INDIKÁTOROK	1. könyv: Diószegi Endre – Fábián Márton	2. könyv Mohácsy Károly	3. könyv Domonkos Péter
A, Elavult tanítási és tanulási stratégiák:				
	1. szöveg és feladatok, kérdések aránya	Sz:7 k-f: 0,25	Sz:13 k-f: 0	Sz:4,4 k-f: 1,25
	2. feladatok és kérdések száma, aránya egymáshoz képest	K:3 F:5		K:26 F:4
	3. szöveg típusa alapvetően:			
	<i>ismeretátadó</i>	x	x	x
	<i>elbeszélő</i>	x	x ⁶	x
	<i>munkáltató</i>			
	<i>problémamegoldó</i>			
	<i>projekttanítás</i>			
	4. többi típus			

⁶ Mohácsy könyvében valóban „elbeszélői” módon részletesen végigköveti a művek tartalmát, illetve párhuzamosan értelmezésüket is kifejti. Ezáltal erősíti az egy mű – egy olvasat tévhitet.

	megjelenése és ennek aránya			
B, segíti-e a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást				
	1. Tartalmazza-e a szöveg a következő kérdéstípusokat:			
	<i>reproduktív kérdés</i>	1		2
	<i>látens tudást felidéző kérdés</i>			3
	<i>anticipáló kérdés</i>			1
	<i>komplex tudásrendszert mozgósító kérdés</i>	1		3
	<i>gondolkodtató kérdés</i>	1		13
	<i>problémamegoldó kérdés</i>	1		3
	<i>véleményt firtató kérdés</i>			
	2. Tartalmazza-e a szöveg a következő feladattípusokat			
	<i>rögzítést segítő</i>			

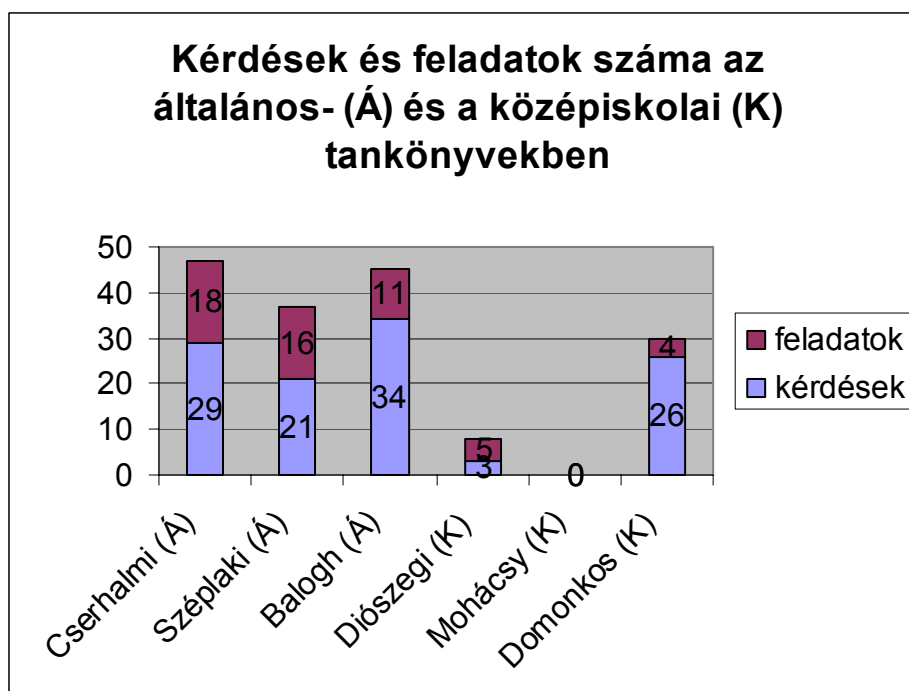
	<i>feladat</i>			
	<i>Elmélyítést segítő feladat</i>			
	<i>Alkalmazást segítő feladat</i>			1
	<i>Problémamegoldást segítő feladat</i>	5		3
	<i>Feladat, amely diákok közötti kommunikációt követel</i>			
	3. Tankönyvön kívüli ismeretszerzésre bíztat-e a tankönyv, segít-e ebben			
	4. Összeköti-e tankönyvi tartalmakat a tankönyv			
C, fogalmi rendszere és tevékenységrendszere megfelel-e a korszerű elvárásoknak				
	1.Hány új fogalmat használ (megjelenés-tipográfia)	9	8	2
	2. magyarázza-e őket	x	x	x
	3. tanulhatóság	x	x	x

	4. fogalom-koherencia	x	x	x
	5. új fogalmak alkalmazását segítő feladatok			x
D, az illusztrációk alkalmazása tudatos és hatékony-e				
	1.Tartalmazza-e a szöveg a következő funkciójú illusztrációkat			
	<i>érdeklődés felkeltése</i>		1	1
	<i>motiválás</i>		1	2
	<i>előzetes ismeretek aktivizálása</i>			1
	<i>rendszerzés</i>		1	1
	<i>összehasonlítás</i>			
	<i>folyamatok és problémák magyarázata</i>			
	<i>összefüggések bemutatása</i>			
	<i>gondolkodásra készítés</i>			
	<i>értékekre nevelés</i>		2	11
	2.Tartalmazza-e a szöveg a következő típusú illusztrációkat			
	<i>fénykép</i>	1	1	4
	<i>képzőművészeti</i>		1	3

	<i>alkotás</i>			
	<i>karikatúra</i>			
	<i>rajzos ábra</i>			
	<i>magyarázó ábra</i>			
	<i>táblázat</i>			
	<i>összefoglaló táblázat</i>			
	<i>mintaszöveg</i>		1	7

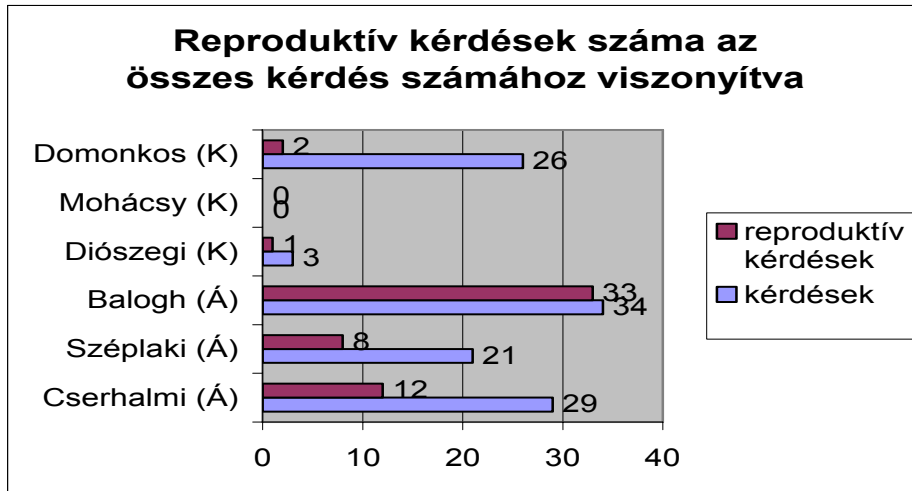
Néhány következtetés:

4. ábra:

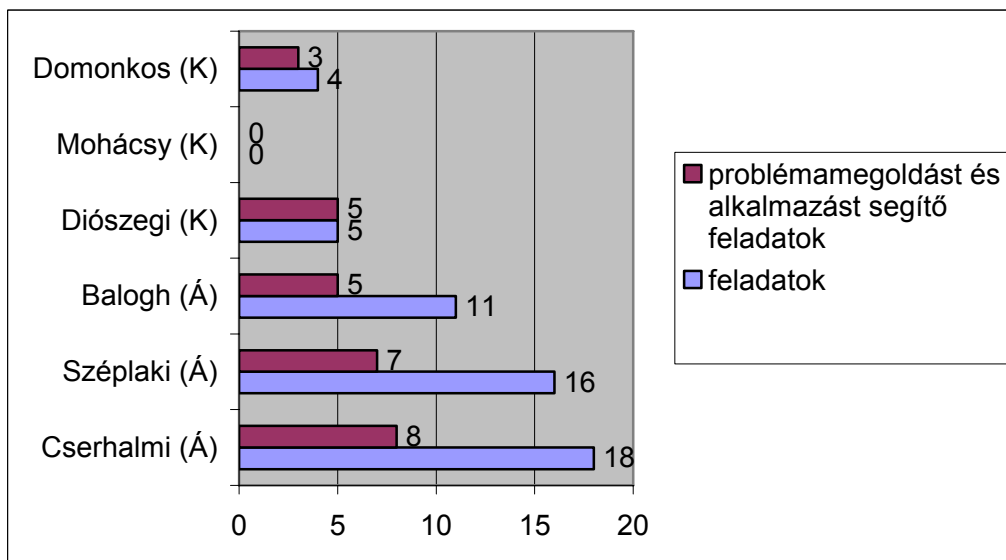
Jól látható az ábrán, hogy az általános iskolában a kérdések és feladatok száma még jóval nagyobb, mint a középiskolai tankönyvekben. A kérdések és feladatok vonatkozásában viszont a kérdések általában jóval nagyobb számban szerepelnek a tankönyvfejezetekben, mint a feladatok. Ha a kérdések összetételét nézzük, jól látjuk, hogy a reprodukáltató kérdések száma már egy-egy kivételtől eltekintve nem dominál. Ez pozitív fejleménynek tekinthető. Ez az adatsor is jól mutatja, hogy Balogh József könyve nem korszerű már.

5. ábra:

Ezek után érdemes azt is megnézni, hogy a feladatok megoszlása milyen képet mutat a vizsgált tankönyvi fejezetekben.

6. ábra: Problémamegoldást és alkalmazást segítő feladatok száma az összes feladat számához viszonyítva

Az általános iskola tankönyvfejezetek feladatainak kb. fele segíti a problémamegoldást, illetve az ismeretek alkalmazását. Ez már nem rossz arány a

korábbi gyakorlatot ismerve. A középiskolai tankönyvfejezetekben arányában harmad- negyedannyi feladat található, azok azonban zömükben a problémamegoldást segítik. Ez nagyon jó arány, nagyon azonban nem örülhetünk, mert a középiskolai könyvekben abszolút értelemben nagyon kevés feladat található. Ez egy rossz, több évtizede meglévő tankönyvírói tévhit, mely szerint a középiskolai korosztálynak már komoly, szakkönyvi szövegre van szüksége. A kérdések, feladatok az általános iskolába valók. Persze, ma már látunk pozitív elmozdulásokat (Domonkos Péternél, Arató - Pála tankönyveiben), az általános trend azonban még nem ez.

Az *illusztrációk* vonatkozásában jól látszik az adatokból, hogy az irodalom tankönyvek ezt az eszközt főleg csak az érdeklődés felkeltésére, motiválásra használják. Rendszerezésre, összehasonlításra, folyamatok és problémák magyarázatára, összefüggések bemutatására, gondolkodtatásra gyakorlatilag nem használják. Ezzel az illusztrációk egy nagyon fontos funkcióhalmazáról mondanak le a szerzők és a kiadók. Pedig mindez nagyon szoros összefüggésben van az egységes fogalomrendszer kiépítésében, a rendszerezésben.

VI. Összegzés

A fenti elemzés egy meghatározott szempontrendszerhez – mely a tankönyvekkel kapcsolatos legfőbb problématerületeket fogalmazza meg – illesztett indikátorrendszer szerint próbálta értékelni a magyar nyelv és irodalom tankönyveket. Az elemzés jóllehet egy-egy példa fejezetet vizsgált csak, az jól bizonyítható volt, hogy számos olyan pontja van a tankönyveknek az alapvető tartalmi, szakmai kritériumok mellett⁷, melyek számszerű indikátorokkal képes mérni egy-egy tankönyv jellemzőit. A vizsgálat alapvető tanulsága azonban, hogy önmagában egy indikátort (indikátorcsoportot) nem szabad kiragadni, minél több szempont egységes vizsgálata a célravezető, hiszen ezek egymást kiegészíthetik, módosíthatják, átértelmezhetik az eredményeket. A tanulmány elején olvasható tankönyvi problémákat összegző táblázat teljes

⁷ Más kérdés, hogy a magyar nyelv és irodalom tankönyvek vonatkozásában ezekről is alapvető viták vannak, melyek nem jutottak még nyugvópontra.

szempontrendszeréhez kidolgozott indikátorrendszer valószínűleg hiteles képet képes nyújtani egy-egy tankönyv korszerűségéről.

Fontos azonban tudni – amit a tanulmány elején a módszertani korlátokkal kapcsolatban már kifejtettünk –, hogy a tankönyvek megítélése számos ponton kikerülhetetlenül szubjektív is. Az indikátorrendszer ahhoz nyújt segítséget, hogy ez a szubjektív tényező a lehető legkevésbé befolyásolja az értékelést.

VII. Felhasznált irodalom:

- A középfokú nevelés-oktatás kerettantervei, Bp. 2000. 272 p.
- Az alapfokú nevelés-oktatás kerettantervei, Bp. 2000. 392 p.
- Irodalom tankönyv - ma, Pont Kiadó Bp. 2002. Szerk.: Fűzfa Balázs, 150 p.
- Irodalomtanítás az ezredfordulón, Pauz-Westermann Könyvkiadó, Celldömölk, 1998. szerk.: Sípos Lajos, 974 p.
- Kerber Zoltán – Ranschburg Ágnes: A középiskolai tantárgyi obszerváció tanulságai, OKI. Műhelytanulmányok 6. Bp., 2004. 54 p.
- Kojanitz László: A tankönyvkutatás szerepe és feladatai Új Pedagógiai Szemle, 2005/03.
- Kojanitz László: Szakiskolai tankönyvek összehasonlító vizsgálata I. Új Pedagógiai Szemle, 2003/9.
- Kojanitz László: Szakiskolai tankönyvek összehasonlító vizsgálata II. Új Pedagógiai Szemle, 2003/10.
- Kojanitz László: Szakiskolai tankönyvek összehasonlító vizsgálata III. Új Pedagógiai Szemle, 2003/11.
- Kojanitz László: Szakiskolai tankönyvek összehasonlító vizsgálata IV. Új Pedagógiai Szemle, 2003/12.
- Nemzeti Alaptanterv 2003. OM. 2004. 170 p.
- Tartalmak és módszerek az ezredforduló iskolájában – Tanulmányok a tantárgyi helyzetfelmérésről 2001-2003. OKI. Bp. Szerk.: Kerber Zoltán 384 p.